

Література:

1. Levinson S. C. *Pragmatics*. – Cambridge University Press, 1983. – 420 p.
2. Coulthard M. *An Introduction to Discourse Analysis*. – Longman Group UK Limited, 1985. – 212 p.
3. Palmer F. R. *Grammatical Roles and Relations*. – Cambridge University Press, 1994. – 259 p.
4. Dijk T. A. *The Semantics and Pragmatics of Functional Coherence in Discourse // Versus*. – Milano, 2004. – p. 49 – 65.

Артеменко Т.М., Липко І.П.

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

КОМУНІКАТИВНО-ПРАГМАТИЧНА ТЕОРІЯ ТА КОНСТАТИВНО-ДИРЕКТИВНИЙ МІКРОДІАЛОГ

У мовознавстві розвиток прагматики пов'язано в першу чергу із загальною переорієнтацією лінгвістики на дослідження мови як динамічного процесу, який залежить від умов і потреб комунікації. Лінгвісти, що займаються проблемами прагматики, в прагненні конкретизувати і звизити об'єкт дослідження все частіше ототожнюють її з теорією мовленнєвих актів, основні теоретичні положення якої були сформульовані й розвинуті в роботах цілої низки лінгвістів [3].

Згідно з даною теорією необхідно застосовувати діяльнісний підхід до вивчення функціональних явищ мови. Треба вивчати природу значення з позицій функціоналізму. Дослідження мови в комунікації пов'язано з поняттям мовленнєвого акту. Мовленнєвий акт досліджується з різних точок зору, встановлюється його структура. За Остіним мовленнєвий акт складається з трьох компонентів, в термінології Дейка – трьох різних дій, а саме – локутивного, іллокутивного і перлокутивного актів. З трьох компонентів головна увага приділялась вивченню іллокутивного акту, який розкриває характер мовленнєвої дії.

Вчені приділили багато уваги проблемі класифікації мовленнєвих актів з метою виявлення можливих способів дослідження мови. В рамках лінгвістичної прагматики з'явилась можливість створення класифікацій, які орієнтовані на функцію або інтенціональний зміст висловлювання.

Класифікаційну діяльність в області мовленнєвих актів розпочав Дж.Остін. Слідом за цією класифікацією спроби створити нові типології роблять багато вітчизняних та зарубіжних вчених. Питанням таксономії прагматичних типів висловлювань присвячені роботи Г. Г. Почепцова, Л. П. Чахоян, Н. А. Богданова, І. П. Сусова та ін. [7].

У своєму класичному вигляді теорія мовленнєвих актів практично не приділяла уваги проблемі мовленнєвого акту в контексті. Вона створює ідеальну

картину умов реалізації мовленнєвих актів, але ігнорує реальні явища мовленнєвої комунікації. Об'єктом вивчення були лише окремі мовленнєві акти, а не мова у всьому різноманітті її структурно-комунікативних і граматичних функцій. Вивчення мовленнєвих актів вперше дало можливість повного опису висловлювання в процесі комунікації, але не розглядало мовленнєві акти в безпосередній ситуації спілкування, в контексті [3, с. 169], роль якого важлива для адекватної інтерпретації іллокутивної сили будь-якого, в тому числі і констативного, висловлювання.

Виділення теорією мовленнєвих актів перлокутивного акту, тобто дії, яку дане висловлювання здійснює на адресата, є дуже важливим. Адресат розуміє сенс висловлювання і результатом цього розуміння є певні зміни. Якщо вчення Дж. Остіна про іллокутивні сили – це по суті теорія комунікативних функцій мовлення, то поняття перлокутивного акту за своїм змістом може бути віднесено до теорії мовленнєвого впливу. Слід зазначити, що мовленнєві акти описуються, в основному, не як ізольовані сутності, а як елементи системи, так як відомо, що мова це не тільки форма дії, але і засіб впливу [3, с. 183]. В реальній комунікації мовленнєві акти є частиною структури мовної взаємодії. У мовленнєвому спілкуванні кожне висловлювання сприймається не само по собі, а як репліка, яка вмонтована в прагматичний контекст [1]. Прагматичний підхід до вивчення умов функціонування мови повинен враховувати цей факт.

Прагматику можна визначити як дисципліну, предметом якої є зв'язний і досить довгий текст в його динаміці – дискурс, співвіднесений з головним суб'єктом, з «Его» всього тексту (Сусов), з людиною, яка його створює, як науку, яка вивчає мову в контексті. У вивченні мовленнєвих актів релевантність контексту визначається його роллю для адекватної інтерпретації іллокутивної сили висловлювання, правильного розуміння вираженої в ньому інтенції мовця. Вивчення впливу контексту на реалізацію іллокутивної сили мовленнєвого акту стає сферою дослідження прагматики в якості однієї з основних проблем.

При інтерпретації будь-якого мовленнєвого акту слід враховувати фактори, що визначають функції мовленнєвого акту: фактор адресата, [1], фактор слухача [5], пресупозиції, які включають знання про природу людського спілкування і під якими розуміють екстралінгвістичні та лінгвістичні фактори, які враховує мовець для правильного вживання висловлювання.

Мінімальною структурною одиницею мовленнєвого спілкування визнається не мовленнєвий акт, а обмін репліками [3, с. 186], мікродіалог [8, с. 9], у якому відбивається двостороння природа людського спілкування. Під мікродіалогом ми розуміємо елементарне комунікативне співставлення стимулюючої і реагуючої реплік, яке обумовлено взаємодією співбесідників в одній комунікативній ситуації.

Мовець, який робить внесок у поточну розмову, повідомляє свої власні переконання і взаємодіє з партнером, намагаючись отримати або надати відповідь у динамічному процесі спілкування. Людське спілкування структурується так

само, як і форми соціальної інтеракції, таким чином, структура діалогічного повідомлення не є строго мовною. Мовленнєві акти, які лежать в основі реплік діалогу (розмовного дискурсу), слідує один за одним не стихійно, а згідно з певними конвенціями, правилами, у певній послідовності, тобто так, як і соціальні дії людей.

Прагматичний аналіз діалогічного дискурсу спрямовано на виявлення можливих послідовностей актів і реплік його учасників, які розглядаються як інтракційні ходи партнерів у процесі спілкування з урахуванням центрального в структурі поняття ініціативності-реактивності [3]. Такий аналіз відтворює стратегії ведення діалогу і з точки зору повноти опису є, на наш погляд, найбільш адекватним, тому що мовленнєвий акт трактується при цьому перш за все, як інтракційний акт міжособистісного мовного спілкування [11, с. 36]. Адресант і адресат є рівноправними учасниками мовленнєвої комунікації при такому підході, важливе значення при цьому надається такій характеристиці мовленнєвого акту як міжособистісність, яка розуміється як властивість мовленнєвого акту, що відображає розмаїтість відносин в плані «адресант-адресат». Поняття мовця і адресата висловлювання поряд з одиницями вербальної комунікації, які зв'язують їх у процесі мовленнєвої діяльності, вважаються центральними поняттями моделі мовленнєвого акту [3, с. 191].

З питаннями мовної інтеракції пов'язана розробка загальних умов успішності парних послідовностей мовленнєвих актів, де мовленнєві акти в нормі залежать один від одного. Особливе значення при дослідженні послідовності мовленнєвих актів набувають соціальні цілі, або перлокутивні наміри, оскільки діяльнісно-результативна сторона функціонування мови відображає головне призначення комунікації як форми соціалізованої інтеракції. Будь-який акт комунікації не зводиться тільки до передачі інформації, так як саме виникнення комунікативного акту завжди обумовлено потребою мовця досягти певного перлокутивного ефекту. Перлокутивний ефект, виконує функцію зворотного зв'язку, маркує межі дії пари актів, демонструє результат дії, яку висловлювання здійснює на адресата [4]. Мовець під час здійснення мовленнєвого акту, розраховує на певну реакцію слухача, оскільки у мовця крім іллокутивного наміру є і деякий перлокутивний намір. Ефективність мовленнєвої дії розуміється нами як відповідність результатів цієї дії цілям мовця, тобто його комунікативній інтенції.

Вивчення прагматичного аспекту мовленнєвої комунікації неможливо без виявлення способів і засобів реалізації комунікативної інтенції мовців в ході мовленнєвого спілкування. Інтенції відправника повідомлення можуть бути виражені по-різному і найбільш експліцитно відображаються в емоційних, експресивних, образних засобах мови, але не вичерпуються ними. Однак прагматика висловлювання не вичерпується, на нашу думку, зазначеними мовними засобами. Мовленнєве повідомлення впливає всіма інформаційними рівнями, оскільки воно створено з певною метою і розраховано так чи інакше на сприйняття його адресатом.

У нашому дослідженні констативно-директивний мікродіалог (КДМД) розглядається з точки зору функціонування його реплік у процесі діалогічної взаємодії, у взаємозв'язку з усіма компонентами мовленнєвої ситуації. Функціональна спрямованість реплік визначається за ознакою їх ролі у процесі комунікації. Висловлювання, яким притаманні структурно-семантичні параметри стверджувального речення, не завжди є тільки констативами, і репліки-відповіді можуть мати різні прагматичні значення. КДМД будується за принципом «statement – reply» (Goffman), де термін «statement» вживається в широкому сенсі, як референт будь-якого висловлювання-відповіді, таким чином їм може бути будь-який мовленнєвий акт. КДМД являє собою послідовність мовленнєвих дій партнерів по діалогу, спрямованих на вирішення деякої комунікативної задачі, загальної або окремої для кожного комуніканта. Мотиви і цілі мовленнєвих дій виступають в якості авторських інтенцій [9, с.135]. Початкова репліка представлена стверджувальним реченням (констативним мовленнєвим актом), яке вводить тему дискурсу, який будується за принципом тема-рематичної прогресії [термін І. П. Сусова]: кожна наступна репліка учасників діалогічного спілкування розвиває тему попередньої. Репліка-відповідь знаходиться у прагматичному фокусі і визначає взаємозв'язок реплік в КДМД, тому що функціональний взаємозв'язок у будь-якій діалогічній конструкції визначається одним із членів послідовності.

Поняття констативного висловлювання не є новим, оскільки констативи вже були у центрі уваги лінгвістів [10]. Під констативним висловлюванням (констативом) ми розуміємо прагматичний тип речення, комунікативно-інтенціональним змістом якого є ствердження мовцем істинності пропозиціонального змісту.

Для успішного здійснення іллокутивного акту будь-якого типу необхідно виконання певних умов. На думку Серля [6], здійснення іллокутивного акту регулюється наступними умовами (правилами): підготовчою умовою, умовою щирості і суттєвою умовою. Для констативів до підготовчої умови належить наявність у мовця деякої підстави для того, щоб вважати стверджувальне судження істинним, умова щирості полягає в тому, що мовець повинен бути переконаний у його істинності, тому стверджувати – означає вірити в своє власне ствердження, а суттєва умова, відображає той факт, що вимовити висловлювання означає зробити спробу поінформувати слухача і переконати його в істинності судження [6, с. 195]. Якщо зазначені умови будуть виконані, успішним буде й мовленнєвий акт ствердження.

Комунікативно-прагматичний підхід до аналізу констативів-зачинів у складі КДМД дає підставу зробити висновок про те, що їх зміст не вичерпується значенням ствердження, а характеризується синкретизмом прагматичних значень констативів і спонукання, констативів і запитання, залежить від ситуації спілкування, соціальних ролей і фонових знань комунікантів.

Відмінність цілей і умов комунікації, які визначають формування сенсу мовленнєвого акту, веде до диференціації мовленнєвих актів констативів згідно з прагматичною настановою, або комунікативною інтенцією, і дає підставу виділити їх основні типи.

Репліки-відпові у складі КДМД показують відношення адресата до повідомлення адресанта в плані відображення діалогічних взаємодій: асоціація-дисоціація. Репліка-відповідь спрямована на стимулювання подальшої комунікативної діяльності або її припинення, ведення бесіди на запропоновану тематику або змінення перспективи ведення діалога. Директивне значення може бути описано як каузація адресанта до виконання певної мовленнєвої або не мовленнєвої діяльності. Варіативність значення спонукування (директива) відображена в градації його категоричності.

Література:

1. Арутюнова Н. Д. Феномен второй реплики или о пользе спора / Н. Д. Арутюнова // Логический анализ языка: Вып. 3. Противоречивость и аномальность текста. – М., 1990. – С. 175–189.
2. Красных В. В. Виртуальная реальность или реальная виртуальность?(Человек. Сознание. Коммуникация) : [монография] / В. В. Красных. – М. : МГУ «Диалог», 1998. – 352 с.
3. Макаров М. Л. Основы теории дискурса / М. Л. Макаров. – М.: ИТДГК «Гнозис», 2003. – 280 с.
4. Миронова Е. А. Вариативность перлокутивного эффекта косвенной иллюкации «вынуждение к сочувствию» (на материале бытовых диалогов англоговорящих и русскоговорящих коммуникантов): автореф. дис. на соиск. уч.степени. канд. филол. наук : спец. 10.02.19 «Теория языка» / Е. А. Миронова. – Ростов н/Д, 2006. – 21 с.
5. Почепцов Г. Г. Слушатель и его роль в актах речевого общения / Г. Г. Почепцов // Языковое общение: Единицы и регулятивы: Межвуз. сб. науч. тр. Калининск. гос. ун-та. – 1987. – С. 26–38.
6. Серль Дж. Р. Косвенные речевые акты: Пер. с англ. / Дж. Р. Серль // Новое в зарубежной лингвистике. – М. : Прогресс, 1986. – Вып. 17. Теория речевых актов. – С. 195–222.
7. Сусов И. П. Введение в языкознание / И. П. Сусов. – М. : АСТ: Восток-Запад, 2006. – 382 с.
8. Сусов И. П. Коммуникативно-прагматическая лингвистика и ее единицы / И. П. Сусов // Прагматика и семантика синтаксических единств : Межвуз. сб. науч. тр. Калининск. гос. ун-та, 1984. – С. 3–12.
9. Сусов И. П. Грамматика говорящего / И. П. Сусов // Актуальные проблемы коммуникативной грамматики. – Тула : Тульский гос. ун-т, 2000. – С. 130–138.
10. Шишкина Т. С. Дискурсивная специфика констативного речевого акта в репликах участников неформального интервью / Т. С. Шишкина // Язык. Дискурс. Текст: материалы IV Международной научной конференции. – Ростов н/Д : НПО ПИ ЮФУ, 2009. – С. 52–54.
11. Stenström A-B. An Introduction to Spoken Interaction / A-B. Stenström . – London, 1994. – 277p.

Аюшеева С.А.

ВТОРИЧНАЯ НОМИНАЦИЯ НА ПРИМЕРЕ ЕДИНИЦ КИТАЙСКОГО И РУССКОГО ЯЗЫКОВ

В статье раскрывается понятие номинации, приводятся сравнения вторичных номинаций в русском и китайском языках. Актуальность работы заключается в том, что в настоящее время проблема номинации, как поиска языкового выражения в системе языка и на уровне речи, является недостаточно изученной.

Лексика всегда являлась самой подвижной частью языковой системы и была наиболее подвержена изменениям. Все процессы, происходящие в современном мире, отражаются в языковой системе: возникновение новых языковых реалий, заимствования из других языков, исчезновение из употребления старых лексем.

Вопрос о связи словесной формы и значения слова был актуален среди философов античности, ученых и мыслителей, и также рассматривался в китайской философии. Конфуций учил, что наименование неразрывно соединено с обозначаемым и должно ему соответствовать. Философы Даосского направления же считали, что связь между словом и вещью произвольна.

По мнению Н.В. Иноземцевой «номинация – это образование языковых единиц, характеризующихся номинативной функцией, которые служат для называния и вычленения фрагментов в неязыковой действительности и формирования соответствующих понятий о них в форме значений языковых единиц, слов, словосочетаний, фразеологизмов, предложений. Явление номинации – это сложный феномен речи, при котором происходит вербализация мыслительного процесса, направленного на обозначение окружающей действительности путем выявления отличительных признаков реалий» [1: 39-40]. В. Н. Телия обозначает номинацию «как процесс создания, закрепления и распределения наименований за разными фрагментами действительности, значимую языковую единицу, образованную в процессе называния» [2: 336-337].

«Первичная номинация – обозначение элементов действительности (как на предметном, так и на бытовом уровне) с помощью непроемных слов. Непроемные слова – слова, в синхронном плане осознающиеся носителями языка как первообразные, т.е. не образованные от других слов. Они обозначают фрагменты окружающей нас действительности непосредственно, условно, немотивированно» [3:173]. К примеру: «*ромашка* – род многолетних цветковых растений семейства астровые, или сложноцветные» [7: электронный ресурс].

Что касается вторичной номинации, то это «использование уже имеющихся в языке номинативных средств в новой для них функции наречения» [4:129].

Вторичная номинация тесно связана с такими компонентами переносного значения, как коннотация и образность. Вторичная номинация является одним из